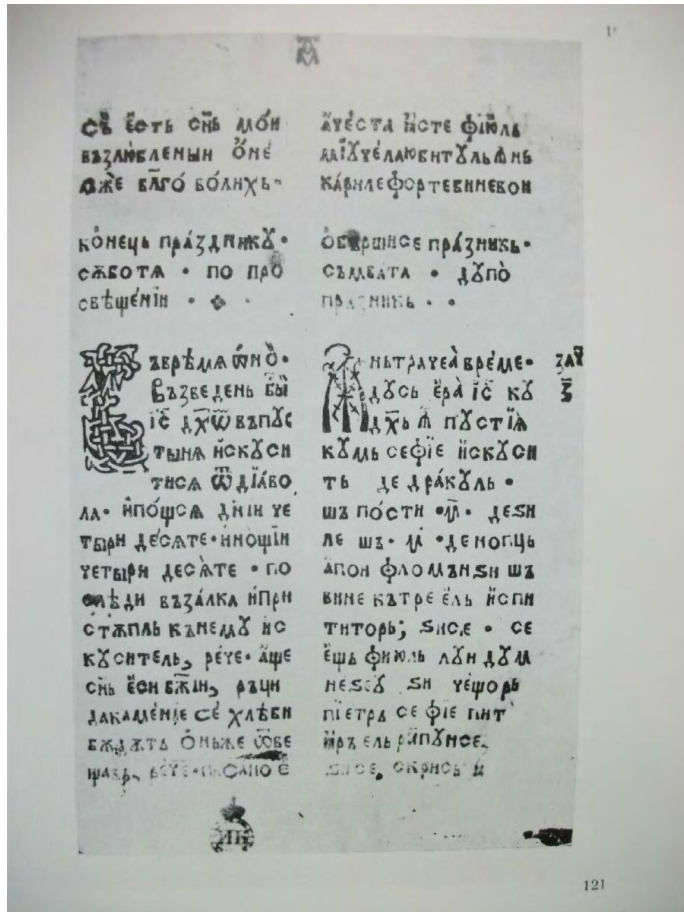


**A magyar Huszita Bibliától az első román
bibliafordításig (1551-1553)
(Bibliafordítási technikák a 15-16.
században)**

Nagy Levente

Szláv-román evangélium (*Tetraevanghel*), Szeben, 1551-1553, RMNy 99A



- 1858-ban bukkant fel Szentpétervárott
- nyomdász: Philippus Pictor, Mahler (moldvai szász)
- Máté evangéliuma: Mt, 4:1 – Mt, 27:55.
- Forrás: Macarie, ószláv Újszövetség, Târgoviște, 1512.
- Luther, Újszövetség (1520)

Más források: Drezdai Biblia, Olmüci Biblia, Johannes Mentelin német Bibliája, 1466

	Ószláv, 1512	Biblia Olomoucká, 1417	Tetraevanghelier, 1551-1553
Mt, 23:14	<u>КНИЖНИЦИ И ФАРИЗЕИ</u>	mistři a duchovníci	Cartularilor și duhovnicilor
Mt, 16:28	<u>ГЛАВШАГО В ЦРТВИ СВОЕМ</u>	syna člověčieho <i>jdúce</i> v svém králevství	pana vor vedea fiiul ominesc <i>mărgând</i> în împărăția sa
	Ószláv	Biblia Drážd'anská	Tetraevanghel
Mt, 13:55	<u>Іωσείν</u>	Ozia	Ozzia
	Ós: <u>скопци</u>	Mentelin	Tetraevanghel

Tizenkét „sötétség” angyal

	Latin-görög	Ószláv	Olmüci Biblia	Mentelin	Tertaevanghel
Mt, 26:53	<i>legiones</i> angelorum; λεγεώνα αγγέλων	<p>ΔΒΑ</p> <p><u>НАДЕСАТ</u></p> <p>Є <u>ΛΕΓΕΩΝΑ</u> <u>ΑΝΓΓΕΛ</u></p>	dvandácte <i>tem</i> anjelóv	XII schar oder <i>vinsterniss</i> der engel	necât doosprezece <i>întunerece</i> de ingeri?

ТЪМА́ вószlávban < török *tümän, temen* (légió, sokaság, tíz-tizenkétezer ember)

ТЪМА́ étség

szl. ТЪМЪНИЦА rom. Tâmniiă

tömlöc

a román fordítás inkább a cseh, mint Mentelin szövegét követi

Ioan-Florian Florescu, Vladimir Agrigoroae magyarázatai

- „A magyar Huszita Bibliát, cseh és német forrásokat is használva Moldvában fordították le, és a huszita Evangéliumot (Müncheni Kódex) 1466-ban a Bákó melletti Tatrosban egy szász másolta le. A román történetírás egyik rögeszméje az, hogy a huszitizmus Erdélyben és Moldvában csak a magyarok és a szászok körében terjedt el, jóllehet voltak olyan román katolikusok is, akik huszitává lettek. Az evangélium román fordításának eredetét egy ilyen [román huszita] közegben kellene keresnünk.” (Ioan-Florin Florescu, 2017.)
- „A fordítás ősváltozatát a Bánságban vagy Hunyad megyében készíthették. A fordítás alapjául szolgáló forrást vagy bohémiai, vagy olyan husziták, és/vagy ferencesek hozhatták magukkal, akik Bohémiában, majd később Ruszinföldön, Boszniában, a Bánságban, Erdélyben és Moldvában is megfordultak, mint például Marchiai Jakab, avagy Kapisztrán János.” (Agrigoroaie 2018.)

Lehet-e a román evangéliumfordítást a Müncheneri Kódex analógiájára értelmezni? (Diákok)

- Jacobus de Molda, Jacobus de Moldanie: 1402-1410 között prágai diák
- 1431. március 5. Johannes, moldovabányai katolikus püspök, Johannes Zbigniew Oleśnicki krakkói püspöknek egy bizonyos Jakabról, aki a krakkói börtönből szökött Moldvába: „venenosissima Wykleffistorum secta infectus”, „dominus noster papa non esset verus nec perfectus [...] Agnes mereterix papa fuisset et puerum gignisse.”
- Nem azonos Jakab moldovabányai püspökkel
- Szepsi, németül: Moldau, szlovákul: Moldava nad Bodovu
- Johannes Moldaviensis de Teleyth (Mezőtelegd, Bihar m.) 1493-ban iratkozott be a krakkói egyetemre
- Andreas Clementis Balachi de Dena (Déva) 1492 a bécsi egyetemre iratkozott be

Ἀρχιερέων, *principis sacerdotum*, архiereи, архiereиe = püspök

	<i>Olomoucká Biblia</i>	<i>Mentelin</i>	<i>Luther</i>	<i>Murzynowski</i>	<i>Szebeni Evangéliumfordítás</i>
Mt, 26:47	poslaný ot kniežat popových a starších z lidí	gesant von den fürsten den pfaffen und von den alten des volks	von den Hohenpriestern und Ältesten des Volkes	od Biskupów i od starszych ludu	de la piscup și batrâniilor poporului
Mt, 26:51	a udeřiv sluhu kniežete popového	und schlug den knecht des fürsten der pfaffen	nach dem Knecht des Hohenpriesters	i uderzywszy na słuęę Biskupiego	și loă o slugă a piscopului
Mt, 27:6	stříbrných kniežatom popovým a starším a řka	die fürsten der pfaffen namen die silberin	die Hohenpriester nahmen die Silberlinge und	Biskupi zaś wziąwszy srebro	vladicii iară lură arginture
Mt, 10:18	ak králom ak biskupom budete	zu den kunigen und zu den richtern	vor Statthalter und Könige führen um einetwillen	I będziecie wodzeni przed książęta i krole	și înaintea vl[adi]cilor și crailor

Egy fordítás: három értelmezés

„Az evangéliumok egyes részletei az emberi egyenlőség eszméjét, a szegények győzelmébe vetett hitet támogatták, sőt **a fordítás célzatos szóhasználatával az egyházi hierarchia elleni küzdelemre is mozgósítottak.** János evangéliumában a júdeai főpapok elleni felháborodást célzó részekben ‚főpapok, papi fejedelmek’ helyett ugyanis a fordítás ‚püspökök’-et ír ismételten. Ámos próféta a hatalmasokat figyelmeztette jövendöléseiben az elkövetkező isteni bosszúra.” (Székely György, Századok, 1956, 562)

„Egyszóval [a szöveg azt sugallja], hogy az érsek és a püspökök mesterkedtek Jézus ellen és ők hozták meg a halálos ítéletet is. Mivel a szóban fogró helyen Máté evangéliumának egyetlen más román fordításában sem szerepel az érsek és a püspök szó, mindez azt jelenti, hogy **a szebeni szláv-román evangéliumot olyan eretnek, azaz protestáns környezetben fordították, mely nem ismerte el az ortodox egyház hierarchiáját.** (Demény Lajos, Előszó, 1971, 90.)

„A fordító ugyanis elárulja magáról, hogy ilyen **egyházi, szerzetesi légkörben él,** ilyen terminológiában gondolkodik; mégpedig azzal, ahogyan egy-egy szót, kifejezést lefordít [...] **így lesznek [...] az újszövetségi zsidó főpapokból (pontifices) püspökök.**” (Szabó Flóris, ItK, 1989, 124.).

Fraizeus-duhovnik-szerzetes, Mt, 23:25

Légió-themen-sötétség Mt, 26:53

Vulgata	Müncheneri Kódex	Jordánszky Kódex	Tetraevanghel	Biblia Olomoucka
Vae vobis scribae et pharisei hypocritae	Jaj tüneknek írástudók és leváltak , képmutalók	Jaj tünéktek írástudók és szerzetesek , képmutatók	Vai de voi carturarilor și fraizeilor fățarnicilor	hoře vám, mistři a duhovníci , pokrytci
				Apor Kódex
An putas, quia non possum rogare Patrem meum et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum?	Avagy azt állotod, hogy nem kérhetném én Atyámat, és ma adna énnekem többet, hogynem tizenkét légió angyalokat?	Avagy állítod-é, mert nem kérhetem én atyámat, és adjon ma énnekem tebbet honnem mint tizenkét sereg angyalokat?	Sau pare ție că eu nu poci astăzi agiunge cu ruga me pre Tată-miu șã sem de mai mult necît doosprezece întunerece de ingeri?	Avagy nem kérhetem az én szent atyámat, hogy küldene nekem tizenkét themen angyalt?

Mt, 16:28

Vulgata	Münchener Kódex	Jordánszky Kódex	Vizsolyi Biblia	Szebeni Evangélium	Biblia Olomoucká	Murzynowski
Qui non gustabunt mortem donec videant Filium hominis veniente m in regno suo	kik nem kóstolják az halált, mígnem lássák jőni Embernek Fiát ő Atyjának dicsőségében.	Kik halált nem kóstolnak, mígnem látandják embernek fiát jővén ő országában	Kik az halált meg nem kóstolják addig, míg nem látandják az embernek fiát menni az ő országában	pana vor vedea fiul omnesc mărgând în împărăția sa	syna člověčieho jdúce v svém králevství	syna człowieczego a on idzie w królestwie swoim

Hol és hogyan keletkezett a Szebeni Evangéliumfordítás?

„Bibliafordításaink párhuzamos megoldásainak mérlegelésénél a közvetlen kapcsolat lehetőségén túl egy, a szóbeliségben kialakult közös bibliai terminológiával is számolni kell.” (Madas Edit, ItK, 1994, 651.)

„Dies quidam doctor ex Walachia, vir canus, qui non germanice, sed latine ed polonice loquitur, venit Wittenbergam, ut videat audiatque Martinum Lutherum vultque quattuor Evangelia et Paulum in lingua Walachica, Polonicaque et Theutonica excudi curare, quasi Cracoviae in Universitate tam eruditi doctores non sint. Miror tamen senem doctorem sic infatuari a seductore isto et tam longe ex sua provincia Wittenbergam evocari.” (Nicolaus Pfluger, Krakkó, 1532. március 11.)

